

telen már csak azért sem lehet, mert ott él az ország lakosságának jelentős hányada... A kisvárosok felmérését gazdasági, kulturális jelentőségüknél fogva fontosnak érzem. Bennük a múlt, a jelen és a jövő szimbiózisa sokkal bonyolultabb képletekben jelentkezik... Máris ezek, de még inkább ezek lesznek a magyar mezőgazdaság és — reméljük — az ahhoz szorosan kapcsolódó iparágak centrumai is. És ha már a falvakról, tanyákról van szó — azok helyzete és sorsa is a legközvetlenebbül ezekhez a járási központokhoz kötődik. Itt válik gyakorlatra minden rájuk vonatkozórendelet, határozat. A kisvárosban, ahol a százötven éves sövényfalú viskó, a modern bérház, a javasszony és a Kortársat, Nagyvilágot rendszerezően olvasó kiváló orvos, a méhészkedő, dísnót hízaló tanár, a tudós pedagógus, az új aszfaltjárda, az utcán békésen legelő libahad, a csordába ütköző Volga kocsi, az ötödmagával konyha-előszoba nélküli egyetlen kis szobában fuldokló jönevű festő, s az összkomfortban az edzés fáradalmait pihenő családtalan, osztályon aluli futballista, az egyetemet végzett megbecsült párttitkár, a helyi, jelentéktelen műzeumot nyolc általánossal irányító hajdani tűzoltók élnek egymás mellett, nem éppen békésen. Olyan tsz is van, ahol a tagok még megszokásból sem panaszkodnak, s elesett, öreg nyugdíjasok, akik csak a megszokásból élnek. Ahol a TIT titkára évi 300 előadást szervez színvonalas előadókkaival a valóságban is létező közönség előtt. Ahová neves tudósok, művészek járnak le Pestről, s ahonnan harminckétezer lakosból háromezren indulnak vissza ipari centrumokba vasárnap este a savanyú bor ízével, viharhabátos keménységgel, legyűrt fáradtsággal... Nincs ipari munkásság, helyesebben: van is, nincs is. Az a majdnem háromezer ember, aki kiszakadt a parasztságból (a város lakosságának közel egytizede, a munkaképes lakosság több mint egyhatoda) — és hetenként utazik el és vissza, sem a lakóhelyén, sem a munkahelyén nem tud meggyökerezni. Olyan tömeg ez, amelyet az új világ szakított ki vagy emelt fel, olyan átmeneti képlet, amely morális-etikai síkon sem a régi, sem az új által nincs determinálva magatartásban — azt leszámítva, hogy dolgozik, inkább a lumpenproletariátushoz tartozik, hatásában inkább negatív, mint pozitív. Ebből a tömegeből kerül ki a legtöbb alkoholist, házasságtörő, verekedő és huligán. Csak a munkaerejével szolgálja a társadalmat, a családját gyakran azzal sem. Sok fáradt, boldogtalan ember van köztük. A legtöbbjét senki sem kíséri ki az állomásra, senki sem várja, ha mégis — fizetéskor. Ha eljön a szabad szombat, vagy a vasárnap, pihenésre alig kerül idő. A családos embernek el kell végeznie a ház körül azt, amit csak férfikéz végezhet el... A legnagyobb segítség tehát gazdasági téren adódhatna, ha ezt a tömeget sikerülne a lakóhelyén az ipar cementjével szervezett, tiszta formákban lekötni. Ezek a gondok a jövő listáján szerepelnek, mint megoldandó feladatok. De már a jelenben is választ sürgetnek, választ..."

(Folytatjuk.)

FOLNER ZOLTÁN

BABONÁK, HIEDELMEK

ÖRDÖGŰZŐ

Egy hétig haldoklott. A pap nem tudott bemenni hozzá. Amikor meglátta, visszahőkölt. Leszegett fejjel hagyta el a házat. Egy hétig haldoklott. Éjszakánként a lányait hívta. Olykor eszelősen sírt, jajongott:

— Add ide a kezed, csak a kezed add ide, lányom!

Nem mertek bemenni hozzá. A szomszédok sima nyújtófán kötött adtak be kéz helyett, hogy azt szorongassa, azt verje bűbájós ördögi erejével. Egy hétig haldoklott, de nyolcvan évig élt. Amíg élt, hozzá járt az egész falu. Hitték, suttozták, mesézték furcsa tanácsait, orvosságait. Egy tehene volt, mégis húsz liter tejet vitt a piacra. Meglesték. Éjfélkor a ganérakáson, fehér lepelen táncolt a többivel. Mintha a csend hatalmas köldökszínőrlát gombolyítaná, ment, ment körbe az udvaron, és fejte az övére kötött kétliteresbe, a libegő gatyamadzaggól a tejet. Akik látták, riadozva futottak hazáig. Sohasem merészkedtek többé a korhadtt kerítéshez. Az ura szorongva mesélte a pohárnál, hogy az asszony sohasem kovászol, mégis

mindjárt van lepény, ha vendég jön. Csak megkeni a tepsit, és beléhányja a lepényt. Utána összetörten gunnyaszt a banyakemence mellett. A lepény azonban ízes. A poharak riadtan koccannak össze az istenkáromló beszédre, és a hazafelé indulók félösen néznek maguk elé a sötét utcákon. Ki tudja, hazaérnek-e? Vajon nem üldözi-e meg valamelyiküket a patkót csattogató csikóbőrös asszony, vagy a forró leheletű boszorkányborjú, amely tegnap is kiitta a szűk Netovább utcán a petró-leumlámpákat. Isten legyen irgalmas a hazatérőknek.

Bizony múltkor is Beretvás Pista felrázza éjjel az asszonyt: — Hallod, döfödi valami a kaput. Megnézem. Ott rőfög az út közepén a szaladós fekete disznó. Áll megrettenve a tagbaszakadt ember. Hozzácsap a szavával: Hej, kuska te! Az állat azonban nem mozdul.

Előkerül az asszony is. Csalogatják. Aranysárga kukoricával csalogatják az üres ólba. Szigorú erősen vetik rá a vasat, reggel mégis hiába keresik. Eltűnt, mintha csak a föld nyelte volna el. És ahogy megesett ez, úgy történt meg a késő este kocsmába botlóval az iszonyat. Nagy, sárga fejetlen csikó álldogál az eperfához kötve, az ivó előtt. Kitédulnak a legények. Kerülgetik, nézegetik. Eloldják. Rúg, harap, ágaskodik. Kiszakítja magát közülük. Meghajszolják temető mentén, rét alján, amíg végre csatalkosan kézre kerítik.

Vizsik a kovácshoz, zörgetik a tompa dübörgésű műhelyajtót, a reccsenő üveget, hogy megpatkoltassák a csikót. Másnap Patyi Rózáéknál nem kel fel az öreg-asszony. Pedig mindig ő ébred először a házban. Nézik, de csak fekszik halálra-váltan. Lerángatják róla a súlyos dunnát. Szentséges ég, meg van patkolva keze, lába!

A poros országúton éjjélkor már csak egy szekér zörög. A csuvaré. A Marosra igyekszik a búzával. Csöndesen poroszkálnak a lovak a töltés felé. Megszunnyad a csuvár. Hirtelen nagy fényességet, mulatozást hall a tisztáson. Finom úri népek vigadoznak, táncolnak, hujjongatnak ott. Közéjük megy ő is. Vigad, táncol. Szűrki-letkor rákiált rettenetesen valaki: Lükje el magától, lükje el a lányt! Vadul elta-szítja, de csak egy kikötött csónakot lök be a Marosba.

Az apostolok lován a város felé tartanak a piacosok is már. Az ördögöt ingerlő eperfák között lélekszakadva igyekeznek az asszonyok. Órák óta jön mögöttük lo-bogó, fekete csuhájában az állatlan barát. Amint az egyik falu alá érnek, kukoré-kolni kezd a kakas: — Szerencsétek, hogy lejárt az időm! — szólal meg a barát, azzal eltűnik a derengésben. Az elvadított asszonyok egymásra borulnak, és zo-kognak kegyetlenül a rettenettől.

Megvirrad. A falukat előnti a fény. Az értelem azonban teljes világosságot áhít.

Egy hétig haldoklott. Senki nem mert bemenni hozzá. Itt haldoklott közöttünk. Úgy tettünk, mintha semmi közünk nem volna halálához. Pedig értünk kiabált, bennünket hívott.

A mi feketébe öltözött öreg dajkánk haldoklott ott, a mi évszázados, gyönyörű babonákra emlékező öreg szülénk emésztette ott magát, a mi hiedelmektől viselő, ráncos kis vasorrú bábánk pusztult el ott, a mi népmesék tején nevelkedett ősi anyánkat tették fel ott a Szent Mihály lovára.

Még nem késő. Még élnek közöttünk a hozzá hasonlók. Olyan titkokat tudha-tunk meg tőlük, amik egész házunk népének javát szolgálják. Egy régi szokásmon-dás azt tartja: a haldokló meg ne haljon addig, amíg ki nem kiabálja élete féltve őrzött titkát.

Üljünk le melléjük, hallgassuk meg őket, őrizzük meg elveszelődő szavaikat, messziről hozott titkaikat mindent feltáró, tisztázó korunknak, amíg nem késő.

ÁTKOZÓ

Három csipet
kenyeret
csurgás sárga
földje fed.
Fel is fénylik éjszakára
az tudja csak, aki lopta
miért éppen ide ásta.
Ide ásta
alkonykor

rá is vizelt
háromszor.
Elásva a csurgásban
három csipet kenyér van.
Eső mossa
nap szárítja
örökké.
Nem is tud az asszony itt már
kenyeret sütni
többé.

PRÓBATEVŐ

Kék pikkelyű kígyó sásog
most rontanak boszorkányok
állod-e a próbát?

Allom!

Malomkő lebeg feletted
feküdj alá meg se rettenj
állod-e a próbát?

Allom!

Ez az anyád temetője
itt a húsa, vágj belőle
állod-e most is a próbát
kit boszorkány sose rontott?

Halványul a legény egyre
ki is lopják esztendőre
ki is lopják testéből a csontot

ÓLOMÖNTÉS

Nyöszörög a csecsemő
lessük ki félelmét:
önts rá ölmet
kűszöbön
jaj, hogy sírdogál még.

Hallod anyjuk, ki járt itt?
Nászasszonyom csak ma!
Önts rá ölmet
kűszöbön
hiszen ez egy macska!

Megcsapkodom túsókkal
kegyetlen félelmét
gőthős macskád:
nászasszonyt
el is verem innét.

CSIKÓPATKOLÁS

Sárgacsikó fejetlen
legelész a kútnál.
Tűzet rüg és
lángot hány.
Nézd meg fiam
hol marad el dajkám?

Sárgacsikó, fejetlen
legények hajszolják
dülökön és
rétalján.
Nézd meg fiam
hol marad el dajkám?

Sárgacsikót, fejtelent
kovács patkol éjjel.
Felesége
is halvány.
Nézd meg fiam
hol marad el dajkám?

Dunna alatt vergődik
összetörten görnyed.
Kezén vas van
vas talpán.
Ne menj fiam
haldoklik a dajkám.

VARÁZSOLO

Tűzvészéből menekült
láng poklából szabadult
füst kormából
felrepültél
tűz torkából
menekültél.
Életem varázsod óvja:
oltalmazzáll
védelmezzél
rontást rólam
elhessentsél
tűzből, lángból menekült
lángból, tűzből szabadult
feketetyűk
tolla.

KENYÉRTÖRÉS

Ebben a cipóban
friss, meleg cipóban
szavakat varázsló
erő van.
Piros lángon süített kenyér:
csöppség fölött
megkörözlek
feje fölött
meg is törlek
jó beszéde.
vidám szava
legyen majd a
csecsemőnek!
Legyen mint a búza, tiszta
mint az eső fényes legyen,
növekedjen, gazdagodjon
termékenyen.
Ebben a cipóban
friss, meleg cipóban
szavakat varázsló
erő van.

LIDÉRC

Tojást költök, vetéltet
testem melegével.
Hányd le héjad
vesd ki tollad
mozdulj meg ma éjjel!

Hónom alatt parázs fészken
ördög szunnyad: kis lidércem
fekete a szárnya.
Oltalmazzon, sose rontson
kincset hozzon, bűhát hozzon
holnap éjszakára.

Tojást költök, vetéltet
testem melegével.
Hányd le héjad
vesd ki tollad
mozdulj meg ma éjjel!

Most váltja magát
ravatalra:
kavics van a nyelve
alatt,
hogy a holdat le ne
falja.

ÁLOMFEJTŐ

Fekete sertés, zsiros ártány
csámcsogott a küszöbön
etette a szemöldökfa
terelte az eszterág,
füstöltek az eresz alatt
parázsló kukoricák.
Csámcsogott a küszöbön
nyála, szennye ráragadt
elvitte hajnalra rólam
nyűszítő szélvész
véres szélvész:
Fiam, holnap urak elé mész!

TÁLTOS

Hét évre,
minden hét évre
fehér ló jött érte:
küzdött
fekete bikával
vivott
tüzeskerékkel.
Most viaskodik végsőt
kék láng viaskodik
ellenfelével.
Táltos fogai óvják
táltos fogai védik
csapására:
piros láng lankad
csapására:
piros láng füstöl
csapására:
piros láng elvesz.

NYAKFOG

Hintáztasd meg lányom
legkisebb fiunkat
hintáztasd az árvát
fáradt istrángcsülkőn
kemény nyakfogatól
meneküljön.
Háromszor magasba
hajtsd föl kis árváját
hajtsd föl
kis árváját
vad istrángcsülkével
teste
forróságát
verd el még az éjjel.

TILIDUDÁS

Lükkétek le a dudást!
Harang óta muzsikálja
vigyorog a muzsikája
istenemre
két ló már a kehet hányja.
Lükkétek le a dudást!
Muzsikája nyerit, béget
muzsikálja a násznapet
fogja a szekeret.
Csak a dudást lükkétek le!
Csak a dudát
tilidudát
törjétek el a muzsikát
haladjunk már
innen!

JEGYZETEK

ÁTKOZÓ: Ha három csipet kenyeret ellopnak valakitől és elassák a csurgásba, majd háromszor rávizelnek, annál a háznál az asszony sohasem tud kenyeret sütni többé. (Ürdög Erzsébet, Ferencszállás.)
PRÓBATEVŐ: Ha bűhájós tudásra akar szert tenni a legény, de nem állja ki a három próbát, sírba viszik a boszorkányok. (Bottyán Imréné, Kiszombor.)
ÓLOMÖNTÉS: Ha a csecsemő nagyon sír, ölmet öntenek rá a küszöbön, hogy megtudják a rontás eredetét. (Balogh Istvánné, Kiszombor.)
CSIKÓPATKOLÁS: A kocsmázó legények éjjel megfogták és megpatkoltatták a sárga, fejetlen csikót, aki őket kísérte éjszakánként. Patyi Rózáéknál másnap megvasalva találták az öregasszonyt. A kovács szabadtotta meg a vastól, de behalt a fájdalomba. (Siket István, Kiszombor.)
VÁRÁZSOLO: Ha tűzből menekül a fekete tvük, tollából zsebre kell tenni, hogy az illetőt minden bajtól megóvja. (Csepregi Mátyás, Kiszombor.)
KENYERTÖRÉS: Ha a csecsemő feje fölött megkörözik, majd megtörik a friss sütésű cipót, jó beszédű lesz. (Bajnóczy Ferencné, Ferencszállás.)
LIDÉRC: Ha a kártojást valaki kikölti a hóna alatt, a kis lidérc minden gazdagságot megszerez neki. (Szalai Sándorné, Kiszombor.)
ÁLOMFEJTŐ: Ha valaki sertéssel álmodik: urak elé megy. (Id. Vörös Imréné, Ferencszállás.)
TÁLTOS: Aki foggal születik, az táltos. Tudásáért hétévenként meg kell vivnia. Halálakor kavicsot tesznek a nyelve alá, hogy a holdat le ne falja. (Szepesti András, Kiszombor.)
NYAKFOG: A nyakfogat fáradt istrángcsülkővel gyógyította a nép. A legnagyobb gyerek a kemencepadkájára állt, aztán magasba emelgette a beteget. (Horváth Tamás, Kiszombor.)
TILIDUDÁS: A lovak nem tudtak megindulni a násznapel addig, amíg össze nem törték a muzsikás dudáját, amelyen egy kicsifrált baba vigyorgott. (Naszradi Adámné, Kiszombor.)